

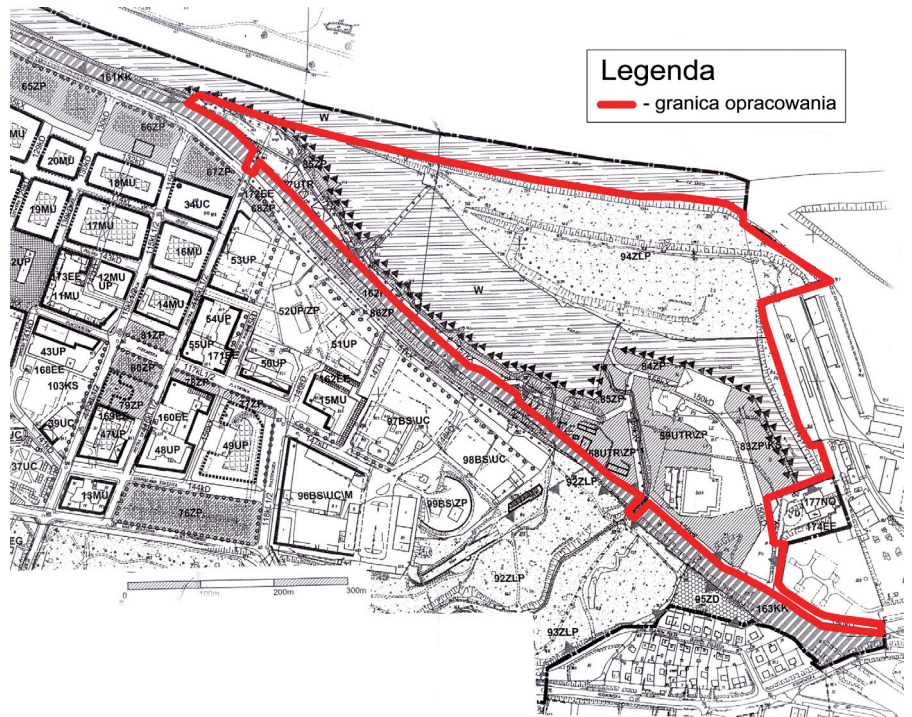
Przywrócić rzekę miastu: Tarasy Odrzańskie nad Zatoką Neptuna w Głogowie

Justyna Zygmunt-Rubaszek, Paweł Amarowicz, Andrzej Sobolewski

Restoring the River
to the City: The
Odra River Terraces
at the Neptune Bay
in Głogów

Obszar wokół *Zatoki Neptuna* w Głogowie objęty opracowaniem konkursowym (źródło: mat. konkursowe udostępnione przez UM w Głogowie)

An area around *Neptune Bay* in Głogów included in contest study (source: contest materials made accessible by UM in Głogów)

Niniejszy artykuł powstał w wyniku przemyśleń, które towarzyszyły autorom w trakcie opracowywania koncepcji konkursowej na zagospodarowanie nadodrzańskich terenów Starego Miasta pod budowę przystani rzecznej z zapleczem turystyczno-rekreacyjnym w Głogowie. W maju 2008 roku sąd konkursowy przygotowanemu przez nas i przedstawionemu do oceny projektowi przyznał II nagrodę (pierwszej nie było)¹.

Uwagi ogólne

General comments

W dziejach osadnictwa rzeka ma swoje wyróżnione miejsce. Nad rzekami powstawały wsie, grody i miasta, gdyż bliskość rzeki była jednym z ważniejszych elementów pobudzających ich rozwój. Dogodne położenie względem rzeki i dostęp

Zatoka Neptuna i miasto Głogów na historycznym planie z lat 30. XX wieku (źródło: mat. konkursowe)

Neptune Bay and Głogów city on a historical plan from the 1930s (source: contests materials)

do niej jako traktu transportowego sprzyjały rozwojowi handlu i zwiększały ekonomiczną pozycję miasta. Nad rzekami lokowano również zakłady przemysłowe, wykorzystując wodę do produkcji i jako źródło energii.

Współcześnie związki miast z rzekami są nadal ważne, ale te relacje są wyznaczone przez inne istotne i charakterystyczne czynniki. Analizując powiązania urbanistyczne terenów nadbrzeżnych z miastem i ich rozwiązania architektoniczne, można wyróżnić kilka rodzajów relacji miasto-rzeka.

Pierwszy, w którym miasto od rzeki „się odwraca” i nie próbuje za pomocą swojej struktury przestrzennej szukać z nią dialogu, prowadzi do wykluczenia rzeki jako czynnika miastotwórczego. Ów swoisty stosunek kultury (miasta) do natury (rzeki) przybiera wówczas formę konfrontacji, na której tracą obie strony. Z sytuacją tego typu mamy do czynienia w wielu polskich miastach, które po zniszczeniach w czasie drugiej wojny światowej i późniejszych odbudowach straciły swój charakter miasta położonego nad rzeką. Rzeka przez nie jedynie przepływa, stwarzając co najwyżej problemy transportowe.

Drugim przejawem relacji miasto-rzeka jest okoliczność, kiedy to miasto posiada zagospodarowane tereny nadrzeczne, a mimo to ich charakter, oprawa i funkcje na nich ulokowane nie sprzyjają ożywieniu i powiązaniu tego obszaru z miastem.

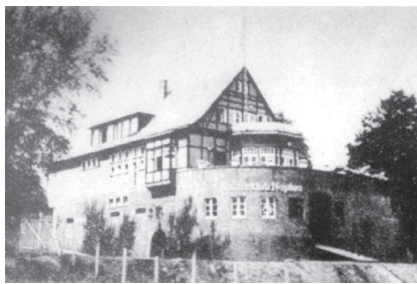
Tarasy Odrzańskie na historycznej fotografii z lat 30. XX w. (źródło: mat. konkursowe)

Odra Routs in a historical photograph from 1930s (source: contest materials)

Widok na zatokę i tarasy restauracji na pocztówce z lat 30. XX w. (źródło: mat. konkursowe)

A view across a bay and terraces of restaurants on a postcard from 1930s (source: contest materials)

Budynek Neptun I na pocztówce z lat 30. XX wieku (źródło: mat. konkursowe)

A building of Neptun I in a photograph from 1930s (source: contest materials)

Tarasy Odrzańskie na historycznej pocztówce z lat 30. XX w. – widok od strony wschodniej, w głębi budynek Neptun I (źródło: mat. konkursowe)

Odra Terraces in a historical photograph from 1930s – a view from the eastern side, in the background a building of Neptun I (source: contest materials)

Hotel i restauracja Neptun II – stan obecny Fot. autorzy

A hotel and restaurants Neptun II – the present state

Widok na zatokę i tarasy restauracji Neptun II – stan obecny Fot. autorzy

A view across a bay and terraces of restaurants Neptun II – the present state

Zniekształcona bryła dawnego budynku Neptun I – stan obecny Fot. autorzy

A deformed form of the former building of Neptun I – the present state

Widok współczesny nadbrzeża zatoki – w głębi budynek Neptun I Fot. autorzy

A modern view of the Bay shore – in the background a building of Neptun I

Artyleryjski tradytor kolejowy – stan obecny

Fot. autorzy

A railway artillery shelter – the present state

Najkorzystniejszą formą spotkania miasta z rzeką pozostaje niezmiennie „interakcja”, która polega na nagromadzeniu na obszarach nadbrzeżnych różnorodnych funkcji i form o dużych walorach użytkowych i estetycznych, które przyciągają mieszkańców i turystów. Przykładami skutecznej rewitalizacji przemysłowych obszarów nadrzecznych przywracających rzekę miastu i pozwalających wykorzystać te tereny dla celów turystycznych, mieszkaniowych i usługowych są przeobrażenia, jakie się dokonały ostatnio w Londynie w rejonie Mostu Milenijnego (*Millennium Bridge*, projektu Foster & Partners, Sir Anthony Caro, Arup, 2000) i *Tate Modern Gallery* (adaptacja nieczynnej *Bank-side Power Station* według projektu pracowni Herzog & de Meuron, 2000)².

Istotną kwestią wydaje się być stopień zurbanizowania brzegów rzeki. Formy otwarcia się miasta na rzekę będą inne w Głogowie niż we Wrocławiu, czy wspomnianym Londynie – w Głogowie zurbanizowanie obszarów położonych bezpośrednio nad Odrą jest mniejsze i takie powinno pozostać. Sąsiedztwo wody można tu znakomicie wykorzystać dla stworzenia ośrodka rekreacji, naturalnie wpisującego się w charakter terenu. Koncepcja projektowa, jaka powstała w odpowiedzi na ogłoszony przez Urząd Miasta Głogowa konkurs, zdaje się wpisywać w ten nurt myśli projektowej.

Zatoka Neptuna – widok w kierunku zachodnim, w tle wieża głogowskiego Ratusza

Fot. autorzy

Neptune Bay – a view of the western side, in the background the Tower of Głogów Town Hall

Opis miejsca w Głogowie

Description of a place in Głogów

Teren objęty konkursem to rozległy obszar o powierzchni 22,5 ha wokół *Zatoki Neptuna*, przy której do czasów II wojny światowej czynna była przystań rzeczna dla statków pasażerskich, cumowały tu żaglówki, łodzie, kajaki. Budynki wchodzące w skład infrastruktury portowej stanowiły atrakcyjny architektonicznie zespół, nazwany *Oderterassen* – *Taras Odrzańskie*, zapewne ze względu na liczne tarasy kawiarniane towarzyszące budynkom, z których rozciągał się malowniczy widok na dolinę Odry.

Na wschód od zabudowań portowych zachowały się relikty dawnych fortyfikacji pruskich z 1856 roku – kolejowy tradytor artyleryjski³, przy którym w latach 30. XX wieku działał klub żeglarski. Na terenie za tradytorem znajdowało się kiedyś kąpielisko miejskie; wybudowane przed drugą wojną światową, nieczynne od czasów powodzi w 1997, zostało zlikwidowane w 2006 roku.

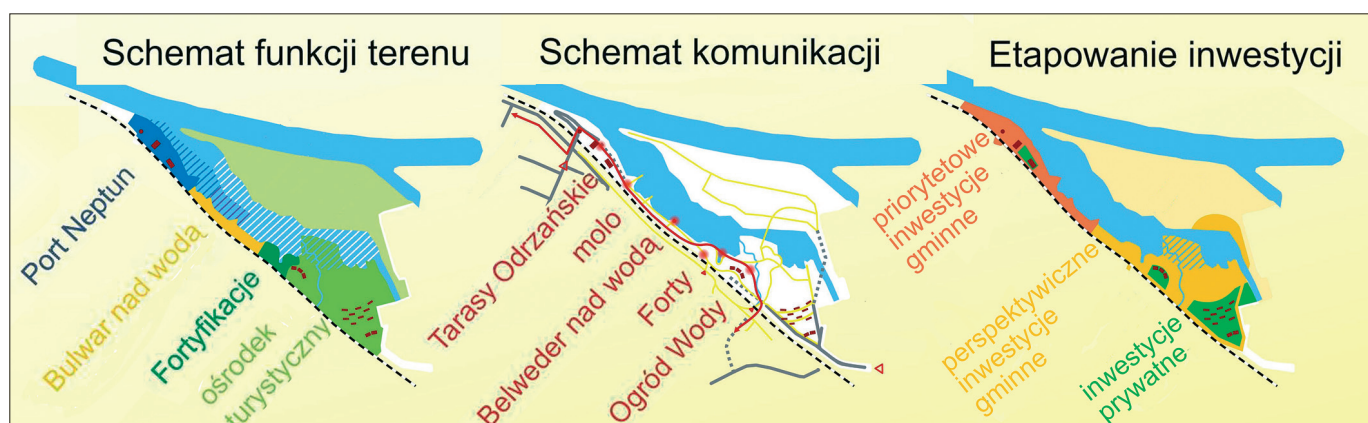
Przeznaczony do zagospodarowania obszar od strony północnej i wschodniej jest zamknięty półwyspem porośniętym brzoźowo-sosnowym zagajnikiem, rozdzielającym wody zatoki od głównego nurtu rzeki. Na wschodzie, za kanałem znajduje się przepompownia zrzutowych wód kopalnianych, doprowadzanych tu specjalnymi rurociągami. Od strony północnej, tj. od strony miasta, biegnie linia kolejowa łącząca Głogów z Wrocławiem i z Zieloną Górą. Istnienie tej traktacji sprawia, że dostęp na tereny wokół zatoki jest możliwy tylko w określonych miejscach. Pierwsze wejście od strony Starego Miasta w pobliżu dawnych zabudowań portowych *Oderterassen* prowadzi ulicą Piotra Skargi. Drugie, dla pieszych i rowerzystów, znajduje się na wysokości dawnego kąpieliska w nasypie kolejowym przy *Kanale Sępólno* i, co ważne, łączy teren nadrzeczny z pasem zieleni otaczającym miasto, w którego obrębie zachowały się relikty *Fortu Gwiazdowego (Sternfort)*. Dojazd kołowy

do terenów dawnego kąpieliska jest możliwy zjazdem z ul. Rudnowskiej, prowadzącym przy przepompowni zrzutowych wód kopalnianych.

Opis projektu

Project description

Zachowane do dziś na terenie dawnych *Tarasów Odrzańskich* budynki przystani (o nazwach *Neptun I*, *Neptun II*) straciły swoje pierwotne funkcje, znajdują się w złym stanie technicznym, a ich forma uległa zniekształceniu. W projekcie konkursowym przewidziano modernizację i adaptację obu obiektów, a także ich rozbudowę, w której nawiązano do historycznego klimatu tego miejsca. W analogii do konstrukcji szachulcowej przedwojennego *Neptuna I* wprowadzono na elewacjach obu budynków szklane płaszczyzny połączone z drewnianymi słupami i krzyżulcami, dachy o 45-stopniowym kącie nachylenia, ściany obłożone okładziną drewnianą, a na

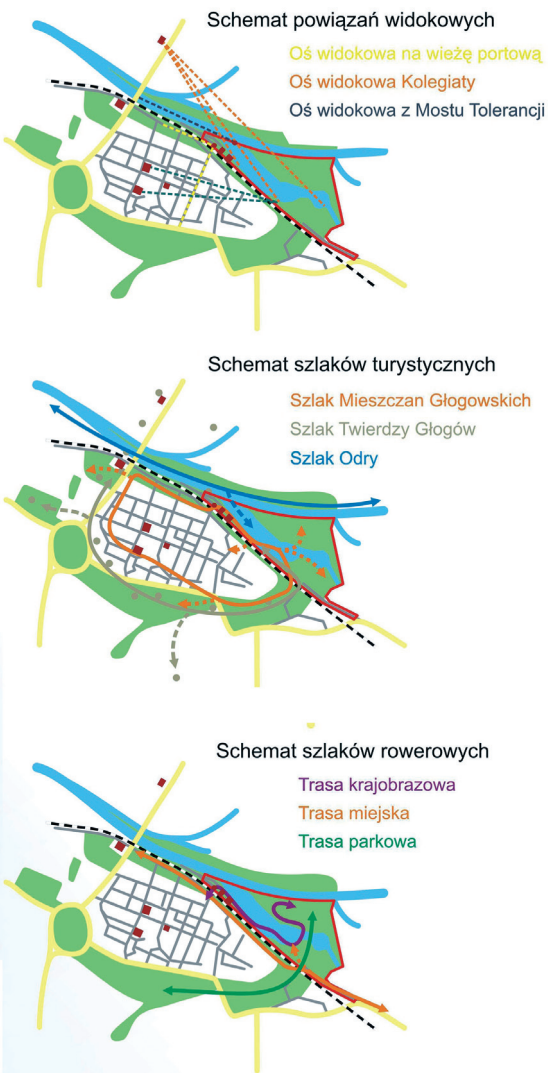

Schematy przedstawiające podział funkcjonalny terenu, układ komunikacji, etapowanie inwestycji

A draft presenting function division of the area, communications layout and investment staging

Schematy ilustrujące powiązania widokowe, trasy turystyczne, trasy rowerowe

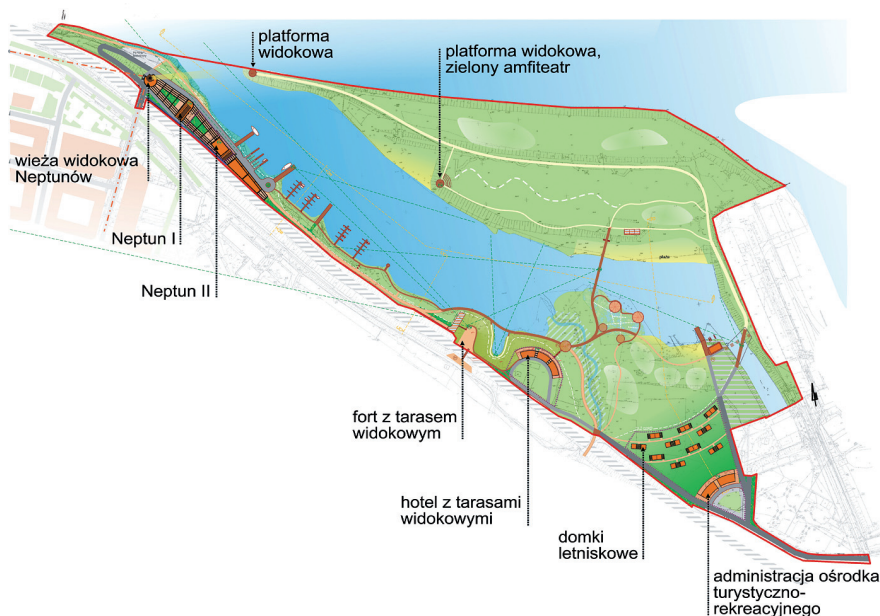
A draft illustrating visual connections, touristic route and cycling paths

fragmentach parterów mur kamienny. Budynki zostały połączone w jeden zespół tarasami, drewnianymi pergolami oraz innymi elementami małej architektury. Zaproponowano umieszczenie w nich restauracji,

kawiarni, bazy noclegowej, bosmanatu. Całość zespołu rozbudowano o nowe obiekty: hangary służące do przechowywania łodzi i wieżę widokową, którą zlokalizowano przy głównym wjeździe od strony miasta na zamknięciu widokowym ulicy Piotra Skargi. Jest to okrągła wieża, o ażurowej ścianie osłonowej, z tarasem widokowym umieszczonym wokół szklanej „latarni”, mająca odgrywać rolę nowej dominanty architektonicznej. Widoczna od strony miasta, Ostrowa Tumskiego i rzeki będzie punktem orientacyjnym i identyfikacyjnym nowej przystani.

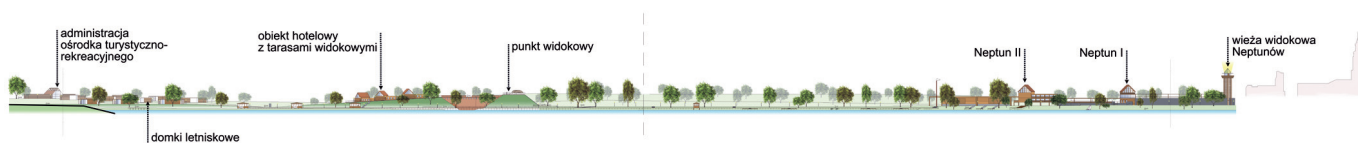
W naszym myśleniu o zagospodarowaniu przestrzeni wokół zatoki troszczyliśmy się nie tylko o znalezienie rozwiązań funkcjonalnych, wyznaczenie nowych osi i punktów widokowych, ale i o to, by poszczególne nowe miejsca i obiekty trafnie nazwać. Na przykład szlak spacerowy wokół *Zatoki Neptuna* nazwaliśmy *Bulwem Mieszczan Głogowskich*. Rozpoczyna się on u podnóża wieży i stanowi kontynuację *Bulwaru Nadodrzańskiego*⁴. Na odcinku przy zespole *Tarasów Odrzańskich* znajduje się główna przystań statków pasażerskich, ten odcinek bulwaru zamyka maszt portowy. Dalej szlak spacerowy (pieszo-rowerowy) prowadzi wzdłuż skarpy (wału przeciwpowodziowego) oddzielającej teren od torów kolejowych – na tym odcinku znajdują się mniejsze pomosty do cumowania żaglówek, łodzi motorowych, a także punkt widokowy w postaci drewnianego belwederu na wodzie, dostępny z podestu wijącego się miękko wzdłuż linii brzegowej. W połowie trasy spacerowej napotykamy fortyfikację, którym w koncepcji projektowej powierzono rolę dominanty krajobrazowej oraz zaadaptowano je do celów gastronomicznych i wystawienniczych. Na ich szczycie zaplanowano platformę widokową i kładkę nad torami kolejowymi,

Koncepcja zagospodarowania terenów wokół *Zatoki Neptuna* w Głogowie – plansza podstawowa
Management concept for the area surrounding Neptune Bay in Głogów – the basic chart

Zagospodarowane południowe nadbrzeże zatoki

Management of the south shore of the bay

umożliwiająca dodatkowe połączenie z pierścieniem zieleni otaczającym miasto. Swobodne przejście u podnóża trydatora zapewnia pomost, który przez zatokę, nazwaną przez nas *Małą Wenecją* i pomyślana jako miejsce spotkań lub małych inscenizacji, prowadzi do *Ogrodu na wodzie*, a stamtąd na półwysep. W *Ogrodzie na wodzie* zachowano naturalny krajobraz z wierzbowiskami i szuwarami, pomiędzy którymi znajdują się drewniane platformy i altany z miejscami do siedzenia i dróżki w formie kamiennych stopni okresowo zalewanych wodą.

Tereny położone powyżej, na zboczu na wschód od trydatora, przeznaczone zostały pod funkcję hotelową, którą ma pełnić zespół trzech budynków utrzymany w tej samej konwencji architektonicznej, co zespół *Neptuna I* i *Neptuna II*, z tarasami na dachach i łącznikami w postaci pergoli. Obszar po dawnym kąpielisku na nowo ukształtowany jako skarpe łagodnie spadająca ku brzegom zatoki, której część została przeznaczona pod ośrodek turystyczny. Budynki administracji przewidziano od strony ulic Rudnowskiej i Portowej na szczycie skarpy, a domki letniskowe na jej zboczach,

co by gwarantowało turystom niczym niezakłócony widok na zatokę.

Teren naprzeciw domków zaprojektowano jako pole kempingowe. Pośród drzew wyznaczono miejsca na grillowanie, a rozległą łąkę między domkami letniskowymi a zatoką przeznaczono do leżakowania, gier i zabaw. W ten sposób *Błonia Odrzańskie* stały się zwieńczeniem pierścienia zieleni biegnącego wzdłuż dawnych fortyfikacji.

Dojście piesze do półwyspu będzie możliwe przez kładkę prowadzącą z *Ogrodu na wodzie*, a dojazd techniczny – przez kładkę nad kanałem przy przepompowni wód kopalnianych, położoną w części wschodniej. Na półwyspie będzie można wypoczywać na miejskich plażach, podziwiać panoramę miasta ze stopni *Zielonego Amfiteatru*, aktywnie spędzić czas na ścieżce zdrowia. Znajdzie się tam również tor łuczniczy oraz tor przeszkód dla psów. Główny ciąg pieszo-rowerowy zakończy się drewnianą platformą, która zaakcentuje wejście do zatoki.

Na projektowanym terenie wokół zatoki zaproponowano system szlaków rowerowych: *szlak miejski* – umożliwiający szybki przejazd z *Bulwaru Nadodrzańskiego* w stronę ulicy Rudnowskiej; *szlak krajobrazo-*

wy – łączący przystań z ośrodkiem turystycznym i półwyspem; *szlak parkowy* – łączący zielony pierścień okalający miasto z półwyspem.

Ważną kwestią w projekcie było również wydzielenie obszarów prywatnych i gminnych, etapowanie inwestycji, a następnie sporządzenie kosztorysów według środowiskowych zasad wyceny prac projektowych. Jako inwestycję priorytetową wyznaczono przystań portową wraz z budynkiem *Neptun I*; do zadań drugoplanowych zakwalifikowano strefy wokół ośrodka turystycznego i fortyfikacje. Do obiektów realizowanych ze środków prywatnych zaliczono budynek *Neptun II* wraz z częścią tarasów, hotel oraz ośrodek turystyczny.

Uwaga końcowa

Concluding comment

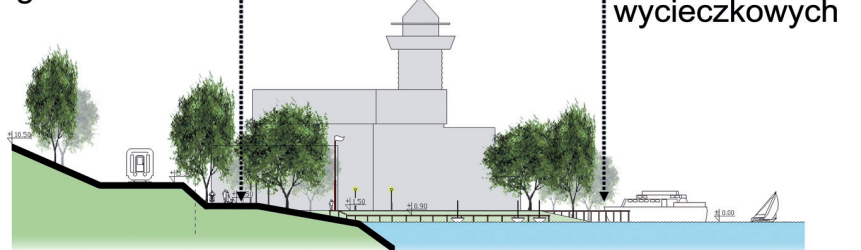
Szätzmy, że przedstawiony przez nas projekt uwzględnia założony na samym wstępie wizji architektonicznej warunek – wspierany względami ekonomicznymi i krajobrazowymi – aby zagospodarować brzegi zatoki pozostawić jak najwięcej obszarów w ich naturalnej, nieskażonej postaci. Mamy nadzieję,

Obszar ośrodka turystycznego, *Ogród na wodzie*, drewniana kładka prowadząca na półwysep

The range of touristic Centre, *Garden on Water*, a wooden footbridge leading to the peninsula

Bulwar Mieszczan Głogowskich

Bulwar Mieszczan Głogowskich. W tle zespół budynków przystani z nową wieżą widokową flankującą wejście do portu

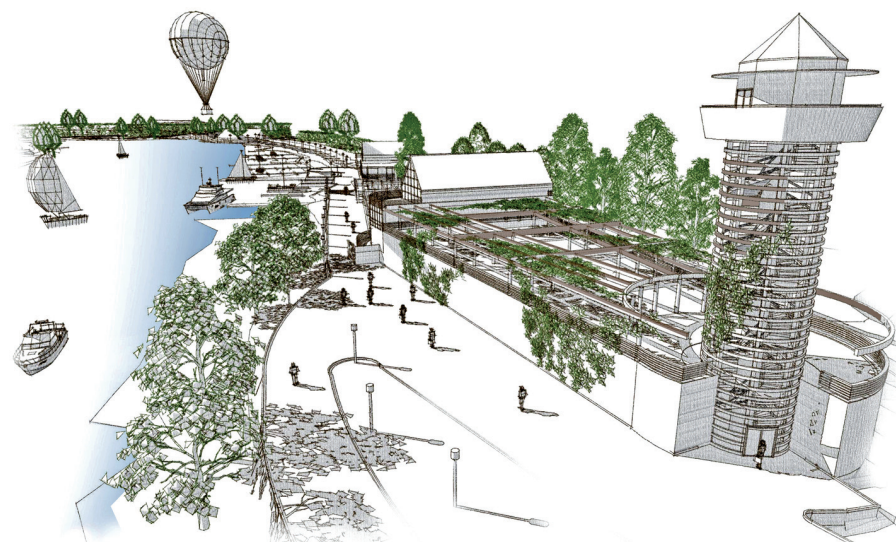
Głogów Townsman's Boulevard. In the background a set of buildings around the Bay together with a new viewing tower which flanking the port entrance

fort z tarasem widokowym

Relikty pruskich fortyfikacji po adaptacji na cele wystawienniczo-gastronomiczne

Relics of Prussian fortifications after adaptation for exhibition and gastronomy purpose

Widok na zatokę i zabudowę portową

View of a bay and port buildings

że ukształtowanie przystani rzecznej w *Zatoce Neptuna* w Głogowie według naszej koncepcji projektowej sprawi, że gród dawnych Dziadoszan będzie atrakcyjnym punktem na szlaku miast odrzańskich.

Justyna Zygmunt-Rubaszek

Instytut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Paweł Amarowicz

Andrzej Sobolewski

Wydział Architektury
Politechnika Wrocławska
Faculty of Architecture
Wrocław University of Technology

Przypisy

¹ W opracowaniu projektu konkursowego wzięli udział, wraz z autorami tego artykułu, studenci Instytutu Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu: Urszula Lentner, Marta Nenycz, Łukasz Dworniczak, Piotr Krajewski oraz Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej: Łukasz Kołacz, Ewa Patas, którym dziękujemy bardzo za zaangażowanie i współpracę.

² Ciekawe przykłady rewitalizacji poprzemysłowych terenów nadrzecznych opisuje w swojej pracy *Rzeka w krajobrazie miasta* Alina Pancewicz. Są to m.in. Leeds nad rzeką Aire w Anglii, Kassel nad rzeką Fuldą w Niemczech, Bilbao nad rzeką Nervion w Hiszpanii.

³ Ceglany trytytor artyleryjski, o niemieckiej nazwie *Blockhaus Schanze*, został wybudowany przez Prusaków wraz z innymi fortyfikacjami położonymi na tym terenie w latach 1857–1860. Miał zabezpieczać przed napadem most kolejowy na Starej Odrze, a także wspierać na wypadek walki znajdujące się w odległości 500 m na zachód forty *Lunette am Schloss See*

Budynek *Neptun II* – hotel i restauracja

A building *Neptun II* – a hotel and restaurant

i *Brückenkopf*. Tradytor posiada dwie kondygnacje: dolną (nieco pod powierzchnią ziemi), z pięcioma przeciwrykoszetowymi otworami strzelniczymi, która była pomieszczeniem bojowym dla artylerii, i górną, która służyła głównie za pomieszczenie koszarowe i była wyposażona m.in. w otwory strzelnicze dla broni palnej (źródło: Krzysztof Motyl, 1998, *Rys historyczny głogowskich fortyfikacji* [w:] „Forteca”, 1/98, Przasnysz).

⁴ *Bulwar Nadodrzański* jest planowany wzdłuż odbudowywanych kwartałów Starego Miasta w Głogowie, w miejscu obecnej ulicy Nadodrzańskiej. Jego zagospodarowanie było przedmiotem konkursu ogłoszonego przez Urząd Miasta w Głogowie w roku 2006.

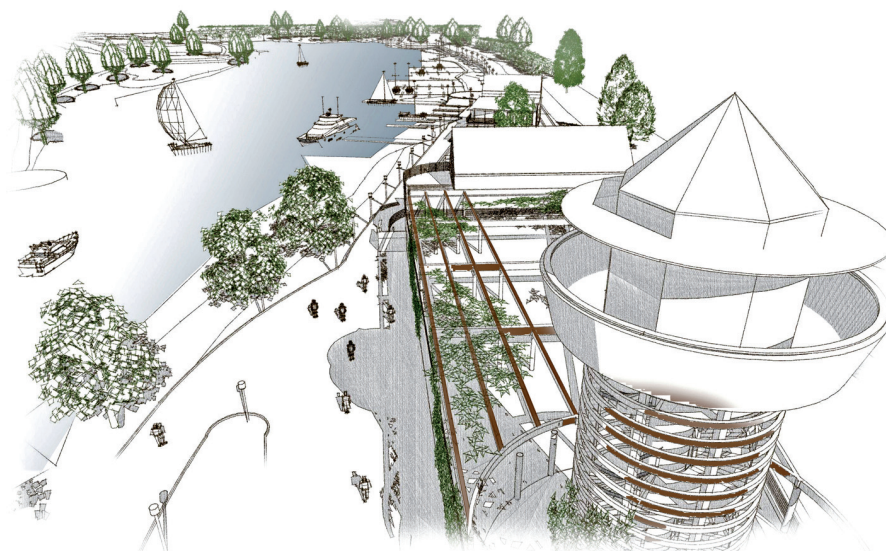
Literatura

1. Materiały przygotowane przez Gminę Miejską Głogów dla opracowania koncepcji zagospodarowania nadodrzańskich terenów Starego Miasta pod budowę przystani rzecznej z zapleczem turystyczno-rekreacyjnym w Głogowie.
2. Motyl K., 1998, *Rys historyczny głogowskich fortyfikacji* [w:] „Forteca” 1/98, Przasnysz.
3. Pancewicz A., 2004, *Rzeka w krajobrazie miasta*, Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice.
4. *Rzeki: architektura i krajobraz*, 2002, red. Konopka Z., „Śląsk”, Katowice.
5. *Urban Planning in a Changing World. The Twentieth Century Experience*, 2000, red. Freestone R., EFN Spon, London.
6. Eysmont R., 2004, *Rewaloryzacja miast na Dolnym Śląsku po 1990 roku. Analiza wybranych przykładów* [w:] „Ochrona zabytków”, nr 1/2, s. 5-22.

Budynek *Neptun I* – bosmanat, baza noclegowa, kawiarnia z widokiem na zatokę

A building *Neptun I* – Port Office, accommodation base and a cafe with a view across the bay

Wieża widokowa akcentująca wejście do portu i nowa dominanta w panoramie miasta

A viewing tower accenting the introduction to the port and a new dominant in city landscape